

Piliczańskie parki krajobrazowe – idea ochrony a praktyka

Małgorzata Milecka, Anna Różańska

The Pilica
Landscape
Parks – Idea of
Preservation and
Practice

Wprowadzenie

Introduction

Pilica, to najdłuższy lewy dopływ Wisły. Rzeka prowadzi swe wody od terenów podgórskich, aż na tereny nizinnego Mazowsza, przez co krajobrazy towarzyszące Pilicy są niezwykle urozmaicone. Jednymi z najbardziej interesujących krajobrazowo fragmentów doliny Pilicy są jej odcinki na wysokości: Przedborza, Sulejowa i Inowłódza. Krajobraz doliny i otaczających ją terenów wysoczyzny wzbogacają kompleksy leśne, będące pozostałością dawnej Puszczy Pilickiej z całym jej bogactwem, chronionym jako rezerwat przyrody. W celu kompleksowej ochrony krajobrazu doliny Pilicy, pod koniec lat 80. i na początku lat 90. XX wieku, powstał Zespół Krajobrazowych Parków Piliczańskich, który tworzą: Przedborski, Sulejowski i Spalski Park Krajobrazowy. Na terenie parków i w ich otulinie znajduje się także wiele cennych obiektów pozaprzyrodniczych, będących spuścizną kulturową regionu i jednocześnie silnym magnesem dla lokalnej turystyki. Tereny Piliczańskich Parków Krajobrazowych są odwiedzane przez dużą liczbę turystów, z drugiej zaś strony podlegają ochronie, w ostatnim czasie rozszerzonej o dość rozległe obszary Natury 2000. Sytuacja taka rodzi konflikty przestrzenne i społeczne.

Celem artykułu jest ukazanie idei ochrony zespołu trzech parków

krajobrazowych oraz wybranych problemów związanych z wdrażaniem ochrony tych parków w życie regionu.

Wartości przyrodnicze
chronione
na obszarach
Piliczańskich Parków
Krajobrazowych

Natural values protected
in the area of the Pilica
Landscape Parks

Przedborski Park Krajobrazowy

Utworzony został w 1988 roku. W parku znalazła się północno-zachodnia część Pasma Przedborsko-Małogoskiego i przylegające do niego niziny: po zachodniej stronie fałista równina z wydmami piaszczystymi po rzekę Pilicę, po wschodniej stronie podmokłe obszary leśne i łąkowe nad Czarną Pilczycką i Czarną Mieczyską. Najcenniejsze w Przedborskim Parki Krajobrazowym są ekosystemy leśne (46,2% powierzchni), z dużym udziałem drzewostanów gatunkowo zgodnych z siedliskiem. Są to przeważnie drzewostany sosnowe na siedlisku borów mieszanych, przeplecione olsami i borami bagiennymi. Najbardziej cenne fragmenty przyrody ożywionej objęte są ochroną rezerwatową. Są to rezerwaty: Bukowa Góra (chroniony jest stary las bukowy

na wapiennym wzgórzu), Piskorzaniec (ochronie podlegają torfowiska niskie, przejściowe i wysokie z reliktową florą i fauną), Murawy Dobromierskie (chronione są murawy kserotermiczne, unikalne w Polsce środkowej). Na florę parku składa się około 900 gatunków roślin naczyniowych. Obszary z najciekawszą florą to Bukowa Góra i jej otoczenie z wapiennymi murawami kserotermicznymi, torfowisko Piskorzaniec, Las Świdziński i Las Czarna Różga. W parku występuje 39 gatunków roślin podlegających ochronie całkowitej, spotyka się wiele gatunków zwierząt, spośród których najliczniejszą grupę stanowią ptaki w liczbie 168 gatunków, z których 98 należy do awifauny lęgowej. Czyste wody rzek, urozmaicona rzeźba terenu, różnorodna szata roślinna, barwne łąki i ciemne lasy, skaliste wzgórza i torfowiska, suche wydmy i przepastne topliska leśne to elementy wyróżniające krajobraz Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Obrazu tego dopełnia mozaika pól z tradycyjnymi uprawami¹.

Sulejowski Park Krajobrazowy

Utworzony został w 1994 roku. Obejmuje dolinę rzeki Pilicy wraz z najbardziej cennymi przyrodniczo terenami przyległymi, jest „łącznikiem” pomiędzy Przedborskim, a Spalskim Parkiem Krajobrazowym. Walory Sulejowskiego Parku Krajobrazowego tworzą przede wszystkim: naturalny krajobraz rzeczny, zwłaszcza środkowego odcinka Pilicy między Przedborem i Sulejowem, „del-

ty” Luciąży, Czarnej Malenieckiej oraz śródleśnych strumieni. Niespełna 10% powierzchni wszystkich lasów Parku posiada charakter zbliżony do naturalnego, natomiast krajobraz lasów puszczańskich prezentuje jedynie pięć fragmentów lasu o łącznej powierzchni zaledwie 170 ha. Na terenie parku stwierdzono dotychczas 17 zespołów leśnych i zaroślowych oraz szereg zbiorowisk zastępczych, 70 zbiorowisk mokradłowych i łąkowych oraz kilka zbiorowisk muraw napiaskowych i kserotermicznych. Obszary znacznie przekształcone charakteryzują się rozwojem roślinności synantropijnej. Stwierdzono dotychczas występowanie prawie 1000 gatunków roślin naczyniowych, a wśród nich między innymi takie osobliwości florystyczne jak: storczyki (12 gatunków), widłaki (4 gatunki), długosz królewski, zimozioł północny, koniczynę łubinową i kokoryczkę okółkową. Wśród licznie reprezentowanych, różnych grup świata zwierząt na szczególną uwagę zasługuje entomofauna i ornitofauna. Same tylko motyle reprezentowane są przez około 30 gatunków. Na obszarze Parku zaobserwowano około 200 gatunków ptaków z czego prawie 150 gatunków odbywa tu lęgi. Na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego istnieje 11 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 624 ha. Najliczniejsze są rezerwaty leśne: Lubiaszów, Mszczęce, Twarda, Gaik, Błogie, Wielkopolle, Jawora oraz projektowane: Kaleń, Prucheńsko i Łęgi nad Pilicą. Rezer-

waty florystyczne to: Las Jabłoniowy i Jaksonek oraz projektowany – Bory nad Pilicą. Pozostałe obiekty reprezentują trzy różne typy rezerwatów: krajobrazowy – Niebieskie Źródła, torfowiskowy – Czarny Łęg i projektowany wodny – Struga Młynki².

Spalski Park Krajobrazowy

Utworzony został w 1995 roku. Park stanowi obszar o dobrze zachowanych cechach krajobrazu naturalnego z bogatym i różnorodnym światem roślinnym i zwierzęcym. Obejmuje on dolinę rzeki Pilicy wraz z najcenniejszymi lasami spalskimi. Najbardziej atrakcyjny fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w okolicy Inowłodza. W granicach parku przeważają tereny leśne (54,4% powierzchni), lecz znaczny udział mają użytki rolne (35,6% pow.). Rozległe lasy w środkowym biegu Pilicy coraz częściej nazywa się Puszcą Pilicką, choć nie mają one w rzeczywistości charakteru historycznej puszczy. Składają się z kilku kompleksów położonych po obu stronach Pilicy. Do najcenniejszych należą lasy spalskie położone na lewym brzegu Pilicy na wschód od Tomaszowa Mazowieckiego. Obecnie obejmują ok. 9 000 ha powierzchni. Najcenniejsze pozostałości dawnej Puszczy Pilickiej chronione są siecią rezerwatów. Są to rezerwaty: Spała (po obydwu stronach Pilicy, chroni grądy ze starymi dębami i sosnami), Gać Spalska (ciągnie się kilka kilometrów cienkim pasem wzdłuż rzeki Gać, chroni tereny bagienne oraz

drzewostany olszowe i sosnowe, a także stanowiska rosiczki pośredniej, wawrzynka wilczętyko, żurawiny, bagna zwyczajnego, wełnianki, grążela i nenufarów oraz żeremia bobrów), Konewka (chroni lasy dębowe), Żądłowice (mozaika olsów i borów sosnowych), Jeleń (chroni lasy liściaste z jodłą) i Sługocice (ochronie podlega grąd wilgotny).

Różnorodność warunków ekologicznych sprawia, że Spalski Park Krajobrazowy cechuje bogactwo zasiedlających go gatunków zwierząt. Rejon Konewki i Inowłódza jest ostoją dla wielu bardzo rzadko występujących owadów. W Pilicy oraz jej starorzeczach stwierdzono występowanie 28 gatunków ryb i jednego przedstawiciela smoczkoustych – minoga strumieniowego. Ponadto odnotowano dziewięć gatunków płazów (w tym 6 chronionych) i 5 gatunków gadów (wszystkie chronione). W obrębie parku stwierdzono gnieźdzenie się 139 gatunków ptaków, z których aż 136 podlega ochronie lub są to ptaki łowne. Wiele z nich to rzadkości ornitologiczne. W Parku odnotowano występowanie 31 gatunków ssaków, z czego 7 objętych jest całkowitą ochroną, a 12 należy do zwierzyny łownej. Te właśnie walory przyrodnicze, różnorodność i unikalność fauny, flory a także walorów krajobrazowych były przyczyną ustanowienia prawnej ochrony tego terenu³.

Wartości kulturowe chronione na obszarach Piliczańskich Parków Krajobrazowych a współczesne przekształcenia

Cultural values protected in the Pilica Landscape Parks and contemporary transformations

Park krajobrazowy według *Ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku ...obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe, w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.*

Na obszarach Piliczańskich Parków Krajobrazowych oprócz wartości przyrodniczych, ochronie podlegają także wartości kulturowe i historyczne. Te zaś w przypadku omawianego obszaru są różnorodne i stosunkowo równomiernie rozlokowane na całym terenie objętym prawną ochroną. Każdy park z zespołu Piliczańskich Parków Krajobrazowych, przy wspólnej osi przyrodniczej, jaką stanowi Pilica i nieco zmiennych warunków przyrodniczych (od wyraźnie wyżynnej części południowej w Parku Przedborskim do typowo

wo nizinnej w Parku Spalskim) posiada odmienne wartości kulturowe. Oczywistymi węzłami kulturowymi są ośrodki miejskie od wieków zrosnięte z Pilicą: Przedbórz, Sulejów i Inowłódz, gdzie już w średniowieczu istniały ważne przeprawy przez rzekę. Wymienione miasta zawdzięczają swój rozwój właśnie temu nadpilicznemu położeniu (rola rzeki jako miejsca spławiania towarów, rozwój miast targowych, pobieranie myta za przeprawę przez rzekę). Każdy ośrodek wykształcił swoisty układ urbanistyczny, który we wszystkich trzech przypadkach rozwinął się po obu stronach rzeki. Rozwój tych ośrodków niezwykle silnie zdeterminowany był przez układ przyrodniczy rzeki, co skutkuje wieloma podobieństwami w opisywanych strukturach.

W sylwecie Przedborza silnie rysuje się wieża kościoła św. Aleksego (1340 r.), zlokalizowanego na wzgórzu nieopodal rynku miejskiego, przy którym znajdują się domy mieszkalne (XVIII–XIX wiek). Na zachód, w kierunku rzeki Pilicy znajdują się ruiny XIV-wiecznego zamku Kazimierza Wielkiego (spalony w 1660 r.). Miasto usytuowane jest na mocno pofalowanym terenie, w otoczeniu lasów – na cyplu wzgórza dochodzącego do Pilicy w miejscu przeprawy. Sytuacja ta spowodowała ukształtowanie się łukowatego zarysu ulic zgodnie z konfiguracją terenu. Dzisiejszy układ urbanistyczny miasta składa się dwóch odrębnych jednostek wykształconych po obu stronach rzeki. Część

lewobrzeżna rozwinęła się na kanwie wczesnośredniowiecznej osady targowej, a część prawobrzeżna to poszerzony teren dawnego miasta średniowiecznego, o nadal czytelnym typowym rozplanowaniu z okresu lokacji. Most na Pilicy spina te dwie jednostki, dając Przedbórzowi współczesną postać. Kolejnym miastem od wieków strzegącym przeprawy przez Pilicę jest Sulejów. To na jego wysokości Park Przedborski przechodzi w Sulejowski. Historia i rozwój miasta związane są z położonym nieco na północ klasztorem cystersów (ryc. 1), który silnie wpłynął na przekształcenia przestrzenne całego opisywanego obszaru, prowadząc właściwą dla zakonu gospodarkę opartą na rolnictwie oraz zagospodarowywaniu nieużytków. Piękna sylweta sulejowskiego opactwa nadal malowniczo wtapia się w dolinę Pilicy, dając świadectwo właściwego dla zakonu miejsca w krajobrazie dolinnym. Pierwotnie osada targowa znajdowała się około 1,5 km na południe od klasztoru. Dzisiaj miasto zajęło tereny nawet powyżej opactwa, włączając go w strukturę urbanistyczną⁴.

Wymienione zespoły miejskie tj. Przedbórz, Sulejów i Inowódz, stanowią z pewnością dominanty kulturowe w krajobrazie Parków Piliczańskich. Subdominantę można dostrzec w zespole rezydencjonalnym Spały, która w XVIII/XX wieku wpisuje się w dużo wcześniejszą historię tych terenów. Ważnymi akcentami są z pewnością unikalne na tych terenach zespoły rezydencjonalne

Ryc. 1. Sulejów, opactwo cystersów w dolinie Pilicy

Fig. 1. Sulejów, the Cistercian abbey in the Pilica valley

(Bąkowa Góra, Majkowice, Zajączków), zabudowy wiejskiej, a także zabytki techniki (wapienniki, liczne młyny, kuźnie) oraz fortyfikacje Jelenia i Konewki. Jeśli dodamy do opisywanych walorów unikalny świat przyrody, z licznymi rezerwami przyrody, pojedynczymi pomnikami przyrody, możemy docenić wartość tej niezwykle ważnej osi kulturowej i ekologicznej województwa łódzkiego⁵.

Na tle wyżej zaprezentowanych wartości kulturowych terenu w czasach współczesnych powstały nowe formy zagospodarowania terenu, silnie determinujące krajobraz Pilicy. Jedną z ważniejszych na analizowanym obszarze jest zaporę piętrząca wody Pilicy w Smardzewicach, w odległości około 25 km na północ od Sulejowa. Powstały w latach 70. XX wieku Zalew Sulejowski jest inwestycją, którą dziś

zdecydowanie można określić, jako niekorzystną dla środowiska przyrodniczego. To typowy, nizinny zbiornik retencyjny, zajmujący naturalną dolinę rzeki, o łagodnych spadkach. Amplituda wahań wody jest znaczna, wynosi średnio 2,6–4,6 m. Wahania takie powodują czasowe zalewanie i odsłanianie brzegów, a czym są one bardziej wypłaszczone tym zjawisko to zajmuje większe połacie terenu. Występujące w związku z tym procesy gnicia i butwienia roślinności przybrzeżnej powodują duże zagrożenie dla terenów brzegowych, ale także stanu sanitarnego wód, które już obecnie nie nadają się do kąpielii, a warto dodać, że poza rekreacyjną – zakładaną jako drugorzędna funkcja – zbiornik był projektowany dla celów retencjonowania wody pitnej dla aglomeracji łódzkiej. Już dziś wiadomo, że planując inwesty-

cję nazbyt optymistycznie zakłada-
no nieograniczone możliwości wy-
korzystania tego obiektu dla celów
rekreacyjnych. Tereny otaczające za-
lew – w szczególności z dojrzałymi
drzewostanami leśnymi – nie dość,
że źle zniosły zmiany stosunków
wodnych, to dodatkowo zostały na-
rażone na nadmierny ruch rekreacyj-
ny, znacznie przekraczający możli-
wości środowiskowe. Braki w infra-
strukturze technicznej (w szczegól-
ności kanalizacji), a jednocześnie
wyznaczenie w planach poszcze-
gólnych jednostek administracyjnych
licznych terenów zabudowy letnisko-
wej, której stopniowe wprowadzanie
w obszary dolinne zakłóciło i tak kru-
chą strukturę przyrodniczą terenu,
to kolejne problemy związane z za-
lewem. Inwestycja ta przyniosła zbyt
duże koszty środowiskowe – zniszc-
zenia położonych poniżej zalewu
mokradeł i torfowisk, przerwanie na-
turalnego ciągu ekologicznego rze-
ki Pilicy oraz związana z budową
zbiornika silna urbanizacja terenów
w jego otoczeniu, to najistotniejsze,
a jest ich znacznie więcej. Jedno-
czego nie można odmówić zalewo-
wi to jego malowniczość i atrakcja
w postaci dużego – na opisywanym
terenie największego – akwenu wod-
nego, co oczywiście daje wielorakie
możliwości wykorzystania. Koszty
środowiskowe wydają się jednak nie-
współmierne do zysków. Utworze-
nie w latach 90. XX wieku Parku Su-
lejowskiego miało uzdrowić sytuację
i pozwolić na jej uregulowanie, jed-
nak nie do końca się to udało. Kolej-

nym ważnym ośrodkiem, gdzie nad-
mierny bum inwestycyjny de facto
zaszkodził zasobom przyrodniczym
i kulturowym jest położona już na te-
renie Spalskiego Parku Krajobrazo-
wego – Spała. Miejscowość przeży-
wa swój renesans, jednak nowe in-
westycje budowlane odbierają Spałę
jej urok dawnego kurortu i łączność
z naturalnym, dolinnym krajobrazem
Pilicy. Nic nie wskazuje, aby proces
ten miał się zatrzymać, bowiem tere-
ny te cieszą się dużą popularnością,
a zabudowa wznoszona jest nawet
na obszarach o niekorzystnych sto-
sunkach wodnych (wysoki poziom
wód gruntowych). Trzeba tu dodać,
że duża część tych terenów aktual-
nie nie jest okresowo zalewana dzie-
ki wybudowaniu Zalewu Sulejow-
skiemu, co spowodowało częściow-
e osuszenie obecnie przeznacz-
anych pod zabudowę działek. Zabu-
dowa, mocno zawężonej w stosunku
do istniejącej przed budową zapory
w Smardzewicach, doliny Pilicy jest
czytelna na całym odcinku od Spały
aż po położony ok. 10 km poniżej
Inowłódz. Miejscowość ta jest wy-
raźną dominantą w pilickim krajobra-
zie. Po lewej stronie doliny, na wzgó-
rzu wznosi się romański kościół św.
Idziego, ufundowany przez Władys-
ława Hermana w 1086 roku. Podob-
nie jak w Przedborzu i tu można od-
naleźć ruiny zamku, wybudowane-
go w połowie XIV wieku przez kró-
la Kazimierza Wielkiego. Inowłódz
pełnił funkcję grodu granicznego. In-
teresujące wydaje się to, że o ile za-
mek usytuowany był na lewym brze-

gu Pilicy (która w tym miejscu stano-
wiła granicę między należącą do Ma-
zowska Ziemią Łęczycką, a należącą
do Małopolski Ziemią Sandomierską)
to samo miasto znajdowało się na
wyspie oblewane wodami rzeki,
rozdzielającej swój nurt. Ta „wy-
spowa” sytuacja przestrzenna mia-
sta jest dziś w zasadzie niezauważa-
lna w przestrzeni, podobnie jak po-
przez współczesne zagospodarowa-
nie zatarte jest powiązanie reliktyw
średniowiecznego grodu i zamku.

Idea ochrony Piliczańskich Parków Krajobrazowych a praktyka

The Pilica Landscape Parks
– an idea of preservation as
practice

Według zapisów *Ustawy
o ochronie przyrody* z 2004 roku,
w parku krajobrazowym można kon-
tynuować działalność gospodarczą,
jednak z pewnymi ograniczeniami.
Park także ma służyć rekreacji kra-
joznawczej (turystyce niepobytowej),
wypoczynkowi, a także edukacji.

Teren Piliczańskich Parków
Krajobrazowych, obok wartości przy-
rodniczych, posiada także zróżni-
cowane obiekty kultury materialnej
i duchowej. To powoduje, że ma
w sobie niepowtarzalny urok, przy-
ciągający rzesze turystów. Niestety

potencjał tego terenu nie zawsze jest we właściwy sposób wykorzystany. Tereny charakteryzujące się najwyższymi walorami są jednocześnie narażone na wykorzystanie komercyjne, co ostatecznie skazuje je na przekształcenie a w konsekwencji na utratę wcześniejszych wartości. Tak dzieje się w okolicach Spały, gdzie obserwujemy prawdziwy „bum” inwestycyjny, ale także bez mała na całym odcinku od Teofilo-wa do Zakościela (wzdłuż Pilicy). Podobnie jest w Inowłodzu, gdzie nowa zabudowa mieszkaniowa zlokalizowana jest praktycznie nad samą Pilicą (ryc. 2).

Wydaje się, że istnienie parków krajobrazowych nie przeszkadza zabudowywaniu rzeki i postępującej urbanizacji terenu. Wartym przytoczenia przykładem jest sytuacja, jaka powstała w rejonie Spały. Wokół miejscowości znajduje się liczna grupa rezerwatów przyrody, a znaczny teren na odcinku kilkunastu kilometrów (od Tomaszowa Mazowieckiego do Poświętnego) chroniony jest w postaci Spalskiego Parku Krajobrazowego. W rejonie Spały powstała też nowa forma przyrodniczej ochrony terenu w postaci sieci NATURA 2000. W pewnym sensie wszystkie unikatowe i niezwykle cenne obszary istnieją dzisiaj dzięki dawnej funkcji i prowadzonej gospodarce na terenie Spały, podczas gdy ona sama nie jest objęta ochroną (poza wpisem do rejestru zabytków jej centralnej części z resztką parku i historyczną zabudową). Ustalenia planistyczne związa-

Ryc. 2. Inowłódz, nowa zabudowa w dolinie Pilicy

Fig. 2. Inowłódz, a new building in the Pilica valley

ne z powołaniem Spalskiego Parku Krajobrazowego i ustanowieniem dla niego granic wyłączyły z jego obszaru najcenniejszy pod względem kulturowym teren zabytkowego zespołu rezydencjonalnego w Spale wraz z wartościowym fragmentem doliny rzeki Gaci i skarpy spalskiej. Skutkuje to tym, że teren o wysokich wartościach kulturowych z fragmentami cennej, historycznej kompozycji przestrzennej pozostaje poza obszarem objętym ochroną w postaci Parku Krajobrazowego. Ta niekonsekwencja ma bardzo negatywne skutki dla spalskiego założenia, które podlega dalszej degradacji przestrzennej, będąc jednocześnie swego rodzaju „jądrem” otaczającego krajobrazu.

Wymienione wyżej przykłady niewłaściwego gospodarowania przestrzenią w obrębie Piliczańskich Parków Krajobrazowych, to przede wszystkim skutek braku planów zagospodarowania przestrzennego dla tego obszaru.

Inną kwestią, mającą znaczny negatywny wpływ na obszary Piliczańskich Parków Krajobrazowych jest presja turystyczna. Wiele atrakcji przyrodniczych, historycznych i kulturowych zlokalizowanych na tym obszarze przyciąga rzesze turystów. Warto tu wspomnieć, że tradycje wypoczynku i rekreacji dla tych terenów sięgają zamierzchłej przeszłości. Od niepamiętnych czasów przyjeżdżali w te rejony na łowy władcy Pol-

ski, a Spała stała się wypoczynkową rezydencją głowy państwa polskiego⁶. Jednak obecnie presja turystyczna jest za duża w stosunku do chłonności terenu i przygotowania infrastruktury turystycznej. Proporcje te winny wynikać z możliwości środowiskowych terenu a nie oczekiwań potencjalnych inwestorów.

Podsumowanie

Conclusion

Na terenie Zespołu Piliczańskich Parków Krajobrazowych nadal czytelne są w krajobrazie walory przyrodnicze oraz pozostałości dawnych porządków przestrzennych, świadczące o historii tych ziem, ich losach i rozwoju. Jednak dziś użytkownikami krajobrazów otwartych jest nie tylko wiejska społeczność lokalna, ale także przybývający tu coraz częściej i osiadający na stałe goście, którzy budują właśnie poza wielkimi miastami swoje domy. To od ich zrozumienia i akceptacji przez nich potrzeby ochrony walorów dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, a także zaangażowania, zależy powodzenie ochrony tych terenów przed całkowitą utratą wartości i dotychczasowego charakteru.

Sądząc po kierunku zmian krajobrazu parków nadpiliczańskich (przynajmniej na terenach o najwyższych wartościach), o ile nie zostaną wyłączone spod gospodarczego użytkowania (np. poprzez objęcie ściślejszymi formami ochrony) rokowania na przyszłość są złe. Z drugiej strony naturalnym jest, że najbardziej pożądane i poszukiwane do zamieszkania są tereny o jak najlepszych walorach, również krajobrazowych. Problemem jest postawienie skutecznych barier w rozroście struktur zurbanizowanych w naturalnym jeszcze krajobrazie. W przypadku analizowanych terenów forma ochrony w postaci parku krajobrazowego nie okazała się wystarczająco silna – odnalezienie pola wspólnego na schemacie ładu społecznego, ekonomicznego i ekologicznego i w tym przypadku jest niezwykle trudne.

Obecna forma ochrony zasobów kulturowych jedynie poprzez wpis do rejestru zabytków z wyznaczeniem ściślejszej strefy ochrony konserwatorskiej często nie gwarantuje należytej ochrony krajobrazu zespołów, w tym panoram i powiązań widokowych, wreszcie właściwego zagospodarowania na przedpolach widokowych. Wielkim problemem dotykającym krajobraz nie tylko opisywanych parków, ale bez mała całej Polski są nadal mocno niedoskonałe procedury opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego, paradoksalnie skutkujące brakiem planów. Objawia się to w przestrzeni Polski chaotycznym, żywiołowym zagospodarowaniem, co boleśnie dotyka także nadpiliczańskie parki krajobrazowe, ale prawdopodobnie także wiele innych im podobnych wartościowych terenów. Na koniec stwierdzić można, że obecna

forma ochrony krajobrazu nad Pilicą nie zapewnia należytej i skutecznej jego ochrony.

Fotografie wykonała M. Milecka.

Photographs by M. Milecka.

Małgorzata Milecka

Instytut Kształtowania Krajobrazu
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Institute of Landscape Architecture
The John Paul II Catholic University of Lublin

Anna Różańska

Katedra Sztuki Krajobrazu
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie
Department of Landscape Art
Warsaw University of Life Sciences – SGGW

Przypisy

¹ Olszewski B., 1999, *Tum, znaczy dom. Wędrówki po ziemi łódzkiej*, Wyd. Literatura, Łódź (źródło: <http://stud.ics.p.lodz.pl/~collina/znpk/ppk/> 28.08.2009).

² *Sulejowski Park Krajobrazowy*, 1998, pod red. J. K. Kurowskiego, Zespół Nadpiliczych Parków Krajobrazowych.

³ Różańska A., Milecka M., 2009, *Walory turystyczne Spalskiego Parku Krajobrazowego* [w:] „Nauka Przyroda Technologic”, 3, 1 #34.

⁴ Milecka M., 1996, *Sulejów – miasto nad Pilicą* [w:] „Miasto tyłem do rzeki” pod red. B. Wierzbickiej, Biblioteka Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, Warszawa.

⁵ Olszewski B., 2005, *Od Oporowa do Żarnowa. Wędrówki po ziemi łódzkiej*, Wyd. Literatura, Łódź.

⁶ Różańska A., Milecka M., 2006, *Przekształcenia rezydencji myśliwskiej w Spale* [w:] „Krajobraz kształtowany przez kulturę rolną” pod red. K. Młynarczyka, Zakład Poligrafii UWM, Olsztyn.